

SOVJETS

»UTRENSNINGSDEMOKRATI»

KVASTEN och hundhuvudet äro inga obekanta begrepp i Rysslands historia. Ivan den förskräcklige (Groznyj) lät sina obritsjniki, ett slags historiska föregångare för nutidens NKVD, härja omkring i riket prydda med kvast- och hundhuvudemblemen. Kvas-ten betydde utrensning av tsarens alla reella och även förmenta fiender, medan hundhuvudet tolkades som ett tecken för obrottslig trohet samt ödmjukhet inför enväldshärskaren.

Sedan ryssarna börjat anpassa sig och återfunnit sitt gamla, historiska jag under sovjetssystemet kan det icke betraktas som underligt, att även sådana gestalter i den ryska historien som tsarerna Ivan och Peter den store snart befriades från den första revolutionstidens bannlysning och började åter framträda som ett slags hjältefigurer i all sovjetpropaganda. De hade ju varit radikala och hänsynslösa reformatorer, som förstörde mycket gammalt och omvälvde allt med nästan »bolsjevikiska» metoder. Då Peter lät halshugga och även själv med glädje deltog i likvideringen av sin tids »reaktionärer», streltsyj och bojarer, klippte av deras långa och tovigga skägg och tvingade dem lägga av sina långa fotsida kaftaner, opererade han bort den gamla tidens utväxter med nästan samma rabiata cynism och glödande nydaningsiver som utmärkte Lenins gamla garde efter oktoberrevolutionen eller Stalins verktyg i de nuvarande utrensningarna. Dessa båda självhärskare voro typiska »utrensningmän» liksom bolsjevismens nuvarande ledare.

Det är därför icke någon tillfällighet, att arbetarna i en stor sovjetfabrik en gång före storkriget överlämnade som en symbolisk hedersgåva en stor stålkvast till generalissimus Stalin. Tvärtom kunde man säga, att den kvasten är en symbol för hela regimens väsensart. Om man vill använda benämningen »demokrati» om ett så ytterst centraliserat och diktatoriskt styrelsesätt som sovjetssystemet med sin ledares fullständiga och okontrollerade maktfullkomlighet, skulle epitetet »utrensningdemokrati» då bäst motsvara regimens innersta väsen.

Bolsjevikerna ha visserligen också utvecklat sina teorier om »demokratin», men innehållet i detta begrepp är då så olik det västerländska som själva ryska historien skiljer sig från västra Europas. Medan även Atlantdeklarationen framhäver vissa fundamentala, politiska friheter som garantier för den privata människan mot staten, garanterar den bolsjevistiska doktrinen staten mot individen. Lenins förkunnelse därvid får man nog lov att uppfatta som en direkt fortsättning av de forna tidernas ryska statsabsolutism, låt vara under den »vetenskapliga materialismens» ideologiska form. I teorin och praktiken får människan sitt värde för sovjetsystemet endast och allenast på grund av den nytta hon som samhällets medlem kan bringa staten som helhet. I praktiken betyder detta, att hennes medborgarvärde beror på hennes trohet och användbarhet i det rådande systemets, de för tillfället maktägandes tjänst. Saknas denna primära förutsättning, tillhör hon soporna som utrensas av stålkvasten, ty hon äger då icke att vädja till några irrationella medfödda fri- och rättigheter, vilka skulle enbart bero på människans inneboende värde.

Det är alltså samma livsåskådning som möter oss t. ex. i Bibelns berättelser om Israels barn och faraonerna i Egypti land, där härskaren förkroppsligade statens gudomlighet i sin person. Den bolsjevistiska staten utgör icke någon avvikelse därav, även om dess strukturformer verkligen äro det nutida folkväldets. Man utgår därvid enbart från allas lika ekonomiska och materiella statsrätt i livet — den ekonomiska demokratin — fastän även det blir bara en fiktion, ty man glömmer då, att den enväldiga statens hierarkiska system redan i och för sig skapar större olikheter mellan människorna än någonsin i en vanlig »kapitalistisk och liberalistisk» demokrati. Officerarnas söner äro nu i Ryssland predestinerade och privilegierade till officersyrket, liksom ättlingarna samt anförvanterna av någon fackföreningspamp eller framstående partimedlem ha ofantligt större möjligheter att slå sig fram än någon obekant bondeson från fjärran landet. Men denna statshierarki med sin utbyggnad över alla livsområden förstör också alla utsikter att använda medborgarnas fria provningsrätt, då det gäller att åstadkomma ändringar i regimen eller statsledningen. Metoden att rösta omkull är utesluten och därför måste man utrensa med kvasten. Även de första revolutionstidernas »partidemokrati», som var så utmärkande för Lenins tid, har hänsynslöst avskaffats. Liksom det enda tillåtna partiet fullständigt kontrollerar det till formerna så demokratiska statsmaskineriet,

övervakas partiet för sin del av den centraliserade byråkratiska apparaten, där maktpyramidens spetsar representeras av en liten grupp allsmäktiga herrar i orgbyrån, politbyrån och partisekretariatet.

Trots all sin maktfullkomlighet är sovjetledningen ändå ingalunda okänslig för stämningarna inom massorna, och denna sin egenskap delar den med andra nutida autoritära system. Man observerar noga allt som rör sig i folkets själ och ett brett och bestämt missnöje med förhållandena har flera gånger orsakat omfattande förändringar och omplaceringar. Men betecknande är, att missnöjets verkliga representanter, de missbelåtna gruppernas talesmän inom folket, aldrig få komma till synes som en tillåten, legaliserad opposition, utan det är statsledningen själv som ovanifrån planlägger och korrigerar samt givetvis inhöstar äran därav. Likaså utnyttjas missnöjet i regel mot misshagliga element, som skyldiga eller oskyldiga få den tvivelaktiga äran att bli syndabockar även för statsledningens egna misstag. Regeln är, att själva högsta ledningen alltid skall stå ovanför alla misstankar och ovillkorligen måste anses vara ofelbar.

Då kommunistpartiets fungerande generalsekreterare, generalöverste A. Sjdanov i augusti häftigt angrep två mycket namnkunniga sovjetförfattare, Sosjtjenko och Achmatova, var det mycket mera än en vanlig tillrättavisning och varning för några »ideologiska avvikelser och borgerlig besmittelse», såsom det gängse uttrycket lyder. Sjdanov brakade lös utan erbarman mot dessa »litteraturens drägg» och »samvetslösa litterära huliganer» som vågat låta sig besmittas av västerländska inflytanden och t. o. m. intagit en kritisk inställning gentemot sovjetlivet. Mihail Sosjtjenko »förmår inte i sovjetmänniskornas liv finna en enda uppbyggande företeelse, inte en enda positiv typ». Han bara förlöjligar och river ner i stället för att intressera sig för »sovjetmänniskornas arbete, deras ansträngningar och heroism, deras höga sociala och moraliska egenskaper».

Dessa äkta bolsjevistiska glosor voro mycket förmer än endast en litterär och ideologisk uppgörelse med några arma syndare mot sovjetlivet — Sjdanov blåste därmed till allmän kamp och utrensning som redan länge noga förberetts och ansetts vara nödvändig. Det är ju klart, att även Sovjetstyret i all sin noga övervakade isolering och för systemet fördelaktiga segrarposition har fått stark känning av den kamp om själarna, som rasar överallt i världen utanför de ryska gränserna. I varje fall måtte »skadliga

inflytanden» i ganska stor omfattning och under olika former ha »smugglats» in i sovjetriket, sedan miljoner sovjetmedborgare råkat i beröring med yttervärlden, eftersom sovjetregeringen och kommunistpartiet nu ansett det nödvändigt att starta en allmän kampanj mot dylika »diversionistiska» fenomen.

Den nya utrensningkampanjen måste säkert ha kommit som en oerhörd missräkning för alla sådana, med ryska förhållanden obekanta önsketänkare, vilka nu efter kriget mycket byggt på det västliga inflytandets makt i sovjetlivet och uppriktigt trott, att sovjetsystemet redan vore på god väg mot en demokratisering i västerländsk mening. Man har önsketänkt detta i förhoppningen, att den kommunistiska faran från öster härigenom skulle minskas och att en förlikning mellan Ryssland och de västliga demokratierna kunde avlägsna hotet av ett tredje världskrig. Likaså har man också spekulerat bl. a. i motsättningarna mellan partiet och krigsmakten, mellan Stalins envælde och marskalkarnas ärelystnad. Men alla dessa godtrogna få nu bära hundhuvudet för sitt misstag i att underskatta sovjetsystemets hållfasthet och ideologins järnhårda konsekvens. I stället för att man skulle ge efter och anpassa sig efter de nya inflytanden stålsätter man sig där på nytt, rensar bort allt vekligt och fortsätter konsekvent på samma diktatoriska statsabsolutisms kommunistiska väg som tidigare.

En utrensning av så många i och för sig värdefulla element måste bli mycket påkostande även för ett sådant jätterike som Sovjetunionen och vålla mycket inre oro samt störningar på livets alla områden. Man måste därför ha synnerligen tvingande skäl för ett sådant slöseri med krafter under en övergångsepok med alla dess gigantiska återuppbyggnadsuppgifter och nästan enastående chanser för den ryska maktutvecklingen.

Det är en ytterst komplicerad härva av olika orsaker, som nu inverkar på läget och fordrar så drastiska ingrepp från statsledningens sida. Deras betydelse kan kanske bäst uppfattas i belysningen av Sovjetunionens nuvarande position som en världsmakt. Efter två årtiondens målmedvetna förberedande arbete och oerhörda kraftansträngningar samt förluster i kriget har Ryssland nu äntligen i det stora maktspelet inhöstat väldiga vinster. Alla gamla ryska expansionsmål äro så att säga redan uppnådda eller helt nära till hands och en ledareställning av världsformat hägrar på framtidshorisonen. Inom sina nuvarande inflytelsegränser framstår Sovjetunionen nu som nutidens väldigaste enhetliga kon-

tinentalmakt med ojämförligt större potentiella resurser än vad som någon annan världsmakt äger, och i ett läge, som gör Ryssland lika dominerande på den europeiska som asiatiska kontinenten. Ryssland har först nu efter alla sina femårsplaner och av kriget påtvungna flyttning av sina industriella krafter österut blivit fullkomligt avbalanserat mellan öst och väst, med lika stora möjligheter att slå till i Europa och Fjärran östern. Sedan den ryska gränsen de facto flyttats fram ända till Elbe och Adria, har resten av kontinental-Europa blivit ett slags bihang till det ryska väldet eller håller på att bli det, om inga hållbara gränser dragas mot denna expansion. I söder håller Främre Asien mera och mera på att glida in i den ryska glacisen, vars yttersta förposter sakta men stadigt närma sig både Medelhavet och Indiska oceanen. Vid Stilla havet ha ryssarna nu tre århundraden efter ataman Desjnevs namnkunniga expeditioner för första gången öppnat världshavets portar och blivit en stillahavsmakt av betydelse, medan händelseutvecklingen i Asiens stora befolkningscentra — i Kina, Indien, Indonesien m. fl. — hittills i mycket hög grad höjt de ryska aktierna.

Ryssarna synas vara starkt medvetna därom, att Moskva håller på att bli en eurasiatisk världsmetropol, och denna maktkänsla styrkes även av hela tidevarvets revolutionskaraktär. Trots alla skenbara djupa omvandlingar torde ryskt psyke nu befinna sig närmare den dostojevskiska världsfrälsarmentaliteten än någonsin tidigare. Vad Dostojevski mellan 1861 och 1877 skrev i sina uppsater om Ryssland och västerlandet torde nu rätt väl motsvara den ryska nationalbolsjevismens innersta väsensart. Sjdanov talar i tidskriften »Kulturen och livet» om dekadanta västliga inflytanden nästan som en återuppståndna Dostojevski, som förkunnade den revolutionära ryska extremismens slutseger över de »dekadanta» folken i väster och profeterade om den dag, då Ryssland skall kvarstå som den enda stormakten i Europa.

Det nuvarande världsläget med sin oavslåtliga efterkrigsoro och revolutionära jäsning både i Europa och Asien måste därför starkt fresta sovjeledarna att spela högt. Och som sagt det finns både bland den bolsjevistiska eliten och i leden många sådana som icke förnekat sin gamla tro på världens lyckliggörande genom en allmän kommunistisk revolution. Och emedan den framsynta och kallt beräknande sovjetledningen alltid hållit alla möjligheter öppna, gör man sig beredd att ta även denna risk.

Man kunde säga, att sovjetledningen för närvarande arbetar för

båda eventualiteter — för en långvarig påtvungen samlevnad med den omgivande »kapitalistiska» världen eller för en avgörande sammanstötning med densamma. En reträtt utan krig från de nyvunna positionerna kan däremot knappast komma i fråga. Rysarna vilja till varje pris bevara den nuvarande maktfasaden och helst utbygga den med nya annexer, men å andra sidan äro de också starkt medvetna om den stora skillnaden mellan de väldiga målsättningarna med deras kraftanspråk och de tillgängliga maktmedlen.

Tysklands väldiga militära och materiella kraftutveckling i kriget mot Ryssland, även om den tyska militärmakten samtidigt var så starkt bunden på andra håll, måste ha kommit som en uppskakande upplevelse för ryssarna. Det konstaterades då, att Sovjetunionen i fråga om industriella och andra maktresurser ännu var mycket underlägsen den »kapitalistiska» världen, som nu närmast representeras av de anglosachsiska världsmakterna med deras gigantiska, i kriget sparade och ännu mäktigt utvecklade kraftreserver. Därav kommer, att sovjetledningens gamla, nu åter kraftigt upplevande misstänksamhet mot »världsreaktionens» inringnings- och blockplaner delvis är äkta och bottnar i ett underlägsenhetskomplex. Men liksom nästan alltid hos människorna med stark mindervärdighetskänsla kompenseras denna medvetet av en arrogans i uppträdandet, som i sovjetdiplomatien visserligen är främst en taktisk spelattityd, ägnad att ersätta krafternas bristfällighet.

Sovjetdiplomatien för med andra ord för närvarande tydligt samma slags defensivkamp för att bevara de nya positionerna som den ribbentropska politiken försökte åren 1939—1941 mot Ryssland, medan Tysklands militära resurser voro starkt bundna i andra riktningar. Men bakom järnridån arbetas nu oavslutligen för att uppbåda alla kraftresurser. Man stålsätter den inre fronten för alla eventualiteter och därför utrensar man vitt och brett; kvasten föres fram och åter på alla livsområden. Det är egentligen till sist detsamma, om befolkningen skall disciplineras och göras lydiga för bärande av de nya femårsplanernas bördor eller ett nytt världskrigs försakelser och offer.

Tills vidare har utrensningens tyngdpunkt onekligen legat på det ekonomiska området, även om man för ett utrotningskrig mot alla »skadegörare» också i förvaltningen, statslivet och kulturen. Men det är ju också i de materiella resurserna där det mest brister. Den ofantligt vidlyftiga och tungrodda apparat som den statliga

sovjetekonomin representerar, har redan under »normala» tider varit svår att kontrollera och övervaka. Kriget förorsakade därtill väldiga störningar och förluster och kontrollen måste slappna. Antalet samt omfånget av missbruken mångdubblades såsom i alla andra krigförande länder. Korruptionen växte och »det privata initiativet» fick åter litet friare svängrum i synnerhet i det kollektiverade jordbruket, där bönderna började återtaga en bråkdel av sina forna odlingsjordar för eget bruk. Kriget krävde därtill stora försakelser av befolkningen och den redan annars så låga allmänna levnadsstandarden pressades ner till ett »kinesiskt» minimum. Och även om man nu borde koncentrera all uppmärksamhet på ökande av konsumtionsvarornas produktion och på återuppbyggnadsbehov, tycks tyngdpunkten i hela verksamheten lagts på den militära upprustningen liksom före kriget. De privata behoven få lov att vänta på sin uppfyllelse än så länge.

Därför upprepar man så ivrigt i sovjetekonomin. Man söker och finner skyldiga och syndabocker bland fabriksledarna m. fl. för att visa befolkningen, vem som bär skulden för den fortsatta varuknappheten och nöden. Den översta ledningen har planerat rätt och är utan skuld, men det är hos mellanhänderna som det brister. Skruven dras hårdare till även i lantbruket, där i kollektivsystemet stora utrensningar ske. Statens envælde återställes och bonden måste åter avstå det han tillvällat sig utöver det tillåtna. Ett speciellt utrensingsråd leder där saneringen under ordförandeskap av A. Andrejev, en av Stalins närmaste arbetskamrater inom partiledningen och en av de största ljusen i den nuvarande sovjetiska stjärnkonstellationen vid sidan av Molotov, Malenkov, Berija, Bulganin och ett par andra.

Samtidigt dras emellertid också en ideologisk rågång mellan bolsjevismen och de västliga inflytanden, vilka noga utrensas, och massorna disciplineras i den rätta tron. Såsom Sosjtjenkos, Sjostakovitsj' och otaliga andra fall redan bevisat finner man »ideologiska avvikelser och borgerlig besmittelse» överallt — i litteraturen, filmen, radion, tidningspressen, i den vetenskapliga världen, t. o. m. i musiken. Krigsmakten har också fått viss känning av händelseförloppet, bl. a. har den namnkunnigaste militära ledaren marskalk Sjukov nu definitivt avlägsnats från arméledningen, och även de andra marskalkarna och generalerna ha fått mera undanskymda platser i det officiella livet, där partiet återtar ledningen överallt. I alla fall har krigsmakten ändå i stort sett sparats i utrensningen och man kan också förutsätta, att

även om Stalin med sina regeringskamrater skulle hysa vissa misstankar åt det hållet, tvingar redan det nuvarande världsläget honom att gå varsamt tillväga gentemot armén. Man vill ju icke försvaga det förnämsta maktpolitiska instrumentet i den stora diplomatiska dragkampen.

Men det finns ännu en aspekt av utrensningen, som borde bringa världen på rätta tankar beträffande bolsjevikernas förmenta omvändelse. I krigets slutskede återupplivades federalismen som ett propagandatrick och ett diplomatiskt hjälpmedel i Sovjets världspolitik. Sovjetunionen var ju de fria nationernas hemvist, där skillnaderna i ras, kultur eller språk icke spelade någon roll, bara man bekände sig till den rätta kommunistiska statstron. Sovjetukraina, Vitryssland m. fl. äro representerade utomlands och man talar om »sovjetdominions» i samma anda som om Kanada, Australien eller Nya Zeeland.

Men samtidigt utspelas där hemma i sovjetrepublikerna underliga scener. Det estniska kommunistpartiets centralråd får nya stränga direktiv, enligt vilka kulturlivet i Estland hädanefter måste dirigeras. »Alla borgerligt nationalistiska kvarlevor inom estnisk konst och litteratur måste utan misskund utrotas». Och sovjetlettiska radion omtalar liknande saker. I Sovjetukraina utrensar man av alla krafter, icke enbart bland de uppstudsiga bönderna, som åter ville bli kulaker, utan även bland de trognaste kommunisterna. Rapporterna visa, att Moskva icke ens fullt litat på kommunisterna i de icke-ryska republikerna utan vill sovra bort de »lokalt nationalistiska» elementen — den lokala nationalismen är givetvis ukrainsk, vitrysk och annan nationalkänsla. Över hälften av Ukrainas ledande kommunister avskedades från sina befattningar; stålkvasten föres här med oemotståndlig och brutal kraft.

Kvasten och hundhuvudet i sin moderna ryska upplaga spela sålunda en mycket central och utomordentligt viktig roll, vars betydelse visserligen icke tillräckligt beaktas av världen. Man vill nu spänna alla krafter bakom järnridån för att säkra och utbygga den nya maktpositionen och därvid skyr man inga offer. Man vill nu övertyga alla inom sovjetriket, att det icke ens lönar sig att tänka på någon obstruktion, om Sovjetunionen skulle råka i internationella förvecklingar av allvarigare art eller om man nu icke kan få någon avspänning efter kriget. Man får bara lyda, tåla och arbeta utan rebelliska tankar i sovjetmedborgarnas oändliga, gråa och järnhårt disciplinerade leder.